

DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2025-31-1-18>
УДК 811.112.2:81-13

Анна Лактіонова

Семантика кольорів: онтологічний, епістемологічний виміри

Огляд публікації українського перекладу праці Людвіга Вітгенштайна «Зауваги про кольори»

Огляд перекладу українською мовою праці (так званого «пізнього» періоду творчості) Людвіга Вітгенштайна «Зауваги про кольори» (1950-1951 рр.), що вийшла друком в 2025 році, присвячений осмисленню різнобічних позитивних наслідків даної події в українських філософському, гуманітарному, науковому, мистецькому, педагогічному, освітянському та інших просторах. Адже тема філософської рефлексії про кольори виявляється різнопланово значливою. Л. Вітгенштайн – один із засновників аналітичної англо-американської філософської традиції XX століття є генієм філософії поза часом і традиціями; тому здійснений переклад є безсумнівним досягненням в загальному українському культурному житті. Праця Л. Вітгенштайна «Зауваги про кольори», перекладена українською мовою, була оглянута авторкою рецензії в загальному контексті його творчості, із врахуванням неоднозначностей її витлумачень в семантичних, онтологічних, епістемологічних вимірах. Семантика, те, в який спосіб наші слова означають, важать, постають значливими – акцентується наріжним ключем до інших філософських вимірів, що своєрідно актуалізуються доробком Л. Вітгенштайна. В роботі «Зауваги про кольори» в спеціальному контексті візуального сприйняття застосовуються і випробовуються загальні методологічні настанови філософа. А загальним тлом огляду стали багаторічні дослідження і відстоювані авторкою інтерпретації поглядів Л. Вітгенштайна в загальному контексті його життєтворчості.

Ключові слова: колір, Людвіг Вітгенштайн, відчуттєве сприйняття, досвід, семантика.

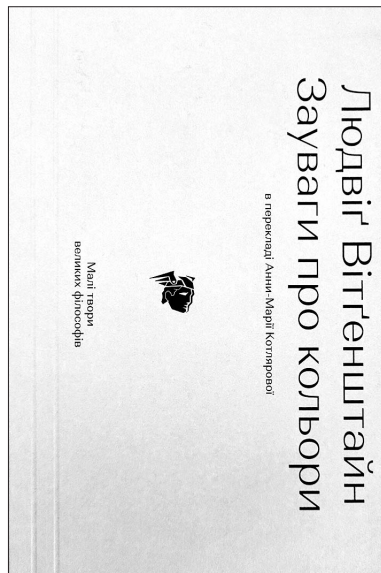
У 2025 році у видавництві «Синтеза» [Видавництво «Синтеза» 2025] в серії «Малі твори великих філософів» вийшов друком переклад українською мовою твору Людвіга Вітгенштайна «Зауваги про кольори» [Вітгенштайн 2025]. Повний опис книги: Вітгенштайн, Л. (2025). Зауваги про кольори. Переклад з німецької Анни-Марії Котлярової, передні ува-

ги Івана Іващенко, худ. оформ. Олексія Сальникова, Саші Биченка. Київ: Синтеза, 2025. XX, 124 с., серія «Малі твори великих філософів».

Ця непересічна подія сприятиме ознайомленню з цим твором широких кіл українських читачів, зокрема, філософів, гуманітаріїв, науковців, мистецтвознавців, педагогів, освітан і т. д. Фактично цей твір є добіркою рукописів генія філософії, створених ним в 1950-1951 роках і впорядкованих вельмишановною Елізабет Енскомб, знаною професоркою філософії XX століття, яка доклала величезних зусиль щодо збору, впорядкування, видання рукописів Л. Вітгенштайна [Wittgenstein 1969; Wittgenstein 1977a; Wittgenstein 1977b].

Більшість його творів, в такий спосіб, були опублікованими після його смерті.

Українське видання супроводжується попередніми «увагами» редактора, кандидата філософських наук, Івана Іващенко, і «післясловом» перекладачки, магістра філософії, Анни-Марії Котлярової. Іван Іващенко окреслює історико-філософський контекст осмислення кольорів різними філософами крізь загальну проблематику візуального сприйняття. А з іншого боку спрямовує увагу на роль даної праці в загальному доробку Л. Вітгенштайна. Анна-Марія Котлярова ділиться особливостями проведеної нею роботи з перекладу, обґрунтовує обрані перекладацькі кроки, знайомить зі складностями обумовленими особливим стилем викладення своїх ідей Л. Вітгенштайном. Загалом, і окрім іншого, даний переклад є безцінним внеском в розвиток української філософської термінології, зокрема, пов'язаної з контекстом аналітичної традиції. Дискусії про становлення такої термінології тривають десятиріччями. Варто зауважити, на неоднозначності застосування в даній роботі термінів «певність», а не «вірогідність» (як видається більш доречним для англійського "certainty"); «рисунок», який в українській зазвичай вживають для позначення креслень, вжито там, де, імовірно, варто було вжити «малюнок» і деякі інші. Проте, переклад відбувся, і являє собою новий зразок вжитку української філософської професійної мови. А тривання дискусій про термінологію є плідним засвідченням актуальності потреби її становлення.

В цілому, головною філософською проблемою в доробках Л. Вітгенштайна є проблема мовного значення [Conant, & Sunday 2019]: в якій спосіб мовці висловлюють певні краще різні мовні вирази, що корелюють із світом навколо і при цьому є значливими (важать), означають. В «Заувагах про кольори» його думки фокусуються навколо мовних виразів, в яких йдеться про кольори та фарби. Це залучає онтологічний, епістемологічний, семантичний виміри «мовних ігор» про кольори. Мовці є дієвцями: вони мовно, мовленнєво діють, беруть активну участь в мовних іграх. Мовні ігри засвідчують «форми життя», порції дійсності, що актуалізується нашими діями. Межі мовних ігор залишаються розмитими; мовні ігри зі специфічним загальним культурним змістом осмислювалися Л. Вітгенштайном в низці його так званих «пізніх» робіт загальнокультурологічної спрямованості [Cavell 1969], «Зауваги про кольори» – одна з них.

Розрізнення в творчості Л. Вітгенштайна різних періодів є вкрай дискусійним і неоднозначним [Sluga, & Stern 2018]. Можна було б виокремити п'ять періодів у творчості Л. Вітгенштайна: період «Логіко-філософського трактату» (основне завдання – прояснити природну мову завдяки розробці штучної, однозначної мови науки, адже джерелом парадоксальних філософських і наукових проблем є неоднозначність природної мови повсякденного вжитку); дидактичний період (зокрема, «Блакитна книга» і «Коричнева книга», джерелом яких стали матеріали педагогічної практики, тобто викладання Л. Вітгенштайном в Кембриджському університеті); період «Філософських досліджень» (наріжна його особливість – відмова від зведення природної мови до штучної; розробка «фігуративної» термінології «мовні ігри», «форми життя», «проблема слідування правилу», «приватна мова» тощо, і відповідної філософської методології); робота «Про вірогідність» (в якій автор переважно застосовує свої методологічні настанови до епістемологічної, тобто теоретико-пізнавальної проблематики); окремі розробки культурологічного спрямування. Проте нам видається не виправданим протиставлення різних періодів його творчості, адже тема «мовних значень», того, як ми висловлюємося осмислено, залишається провідною для всієї його творчості.

Традиційно, в семіотиці (загальній теорії знакових систем) розрізняють синтаксичний (знаки), семантичний (значення) і прагматичний (застосування чи вжиток знаків із значеннями) рівні. В контексті нашого огляду і загального розуміння філософії мови, семантичний рівень – не стільки про значення, скільки про те, як слова (знаки) означають, виявляються значливими у вжитку. Тобто на рівні семантики синтаксис і прагматика стають відповідними; синтаксис і семантику не варто зводити до прагматики чи протиставляти ці три семіотичні шари.

Мовні ігри про кольори залучають онтологічний, епістемологічний, семантичний виміри [Maund 2024; Silva 2017]. На онтологічному (метафізичному) рівні йдеться про буття (чи існування) кольорів як таке: саме собою і доступне для нас [Chalmers 2015]. На епістемологічному рівні йдеться про людське знання кольорів [Conant, & Sunday 2019]. На семантичному – про те, як висловлювання (мовні вирази) про кольори означають [Thompson 1995].

В загальному контексті філософії Л. Вітгенштайна [Biletzki, & Matar 2021], і робота «Зауваги про кольори» підтверджує це, семантичний вимір «уможливлює» і онтологічний, і епістемологічний виміри. Проте, щодо онтологічного виміру – тут переважно варто мовчати, адже йдеться про те, про що не можна сказати ясно (тобто, провідна ідея «Логіко-філософського трактату» залишається актуальною); а на епістемологічному – прагнути обґрунтованої вірогідності, що не зводиться до особистісної чи спільної з іншими певності (про яку, на край критичну думку Л. Вітгенштайна, йшлося Дж. Муру: про це див. [Wittgenstein 1969]).

Від початку в аналітичній традиції філософії XX століття епістемологія (філософська дисципліна про те, що і як ми знаємо) залишалася центральною. Проте, її проблематику прагнули розв'язувати засобами філософії мови [Hacker 1996]. Вартою підтримки є позиція, за якою наріжною пізнавальною проблемою є проблема досвіду, сприйняття, перцепції. Досвід сприйняття дієвець переживає безпосередньо, прямо незалежно від його справжності (що залишається умовною), помилковості (у випадках ілюзії, викривленості), хибності (у випадках галюцинації, коли те, що сприймається, відсутнє). Власний досвід (візуальний, слуховий, тактильний, смаковий, нюховий) дієвець як мовець конститує мовними виразами [Schulte 1993]. Вони здійснюються в спільних з іншими «мовних іграх». Те, в який спосіб *ми висловлюємося* про власний візуальний сприйнятковий досвід в різних контекстах, тобто семантичний вимір (як ми в осмислений (що завжди буде не приватним, а інтерсуб'єктивним), а не беззмістовний (nonsense) чи марнословний (senseless) спосіб) *уможливлює* епістемологічний і онтологічний виміри.

Робота «Зауваги про кольори» є колекцією прикладів, екземплярів, зразків того, як мовці це здійснюють: як в активністях з мовних ігор слова дієвців означають, здатні фіксувати, схоплювати, обігрувати світ навколо них в кольорах, а також їхні власні пізнавальні здатності розпізнавати кольори, фарби. Це відбувається не завдяки напередданним, встановленим концептам, значенням слів, наявності і доступності світу нам, нашим аналітичним, психологічним тощо здатностям, а попри відсутність гарантованих відповідностей між всім, і не тільки, з щойно згаданого. Навпаки, завдяки мовним взаємодіям ми спроможні конститую-

вати кольоровий світ, в якому ми спільно живемо, самих себе (як таких, хто на це (більш чи менш) спроможний), і ті концептуальні, наративні, квазі-унормовані мовні зразки, на які ми можемо спиратися як на чинні (чи, інколи в негативному сенсі, не чинні) приклади.

Семантичний вимір – вимір мовних значень, з філософської точки зору, не тягне наявність визначених смислів, усталених значень. Наші слова означають, виявляються значливими по-різному зсередини різних мовних ігор, в які ми залучаємося. Це відбувається не завдяки наявним значенням слів, а завдяки тому, як ми їх вживаємо, тобто застосовуємо і, навіть, створюємо слова (як знаки), цим уможлиблюється онтологічний і епістемологічний рівні міркувань. Тобто семантичний вимір в прямий спосіб супроводжує досвід, зокрема, кольорового сприйняття. Цей досвід уможлиблюється не світом, і не нашими здатностями його пізнавати, а осмисленим мовним описом. Останній, наче квінтесенція, повертає нас до самоусвідомлення: саме ми саме зараз виявилися спроможними саме так кольорово сприймати; тому нам не оминати відповідальності за подібне конституювання у семантичному, онтологічному, епістемологічному вимірах. Якщо вже спливає «відповідальність», то неминуче постає і «етичний» вимір аналізу. Різні філософські, і не тільки, виміри актуалізуються різними об'єктами, на які спадає увага зацікавлених дослідників. Спеціально не зазначеним, серед інших, виміром в цьому огляді, звісно, є естетичний.

Запропонована тут експлікація позиції Л. Вітгенштайна про візуальний досвід, за мотивами щойно виданого перекладу українською мовою його роботи «Зауваги про кольори», може бути застосованою і до інших досвідів сприйняття, доступних дітям, мовцям. Візуальний досвід традиційно відіграє роль центрального, в порівнянні з іншими сприйняттями, про це не варто забувати, але і не наділяти його якоюсь особливою роллю в сприйнятті. Наділення візуального досвіду подібною центральною роллю обумовлюється загальними культурними і когнітивними настановами. Порівняння різних сприйняткових досвідів на основі запропонованих Л. Вітгенштайном «методологічних настанов» є, і, до речі, було йому самому, цікавим завданням для подальших філософських розробок. Вони не мають завершуватися, а тривають.

Новітні можливості сьогодення, пов'язані із викликами різноманітних розробок і застосувань Штучного Інтелекту, зсувають дослідницьку увагу в особливий, унікальний спосіб. Взаємодії, в тому числі мовні, відбуваються між людьми і «машинами», залучають проблематику кольорів, розкривають нові обрії для випробувань запропонованої Л. Вітгенштайном геніальної інтерпретації людського відчуттєвого сприйняття. Імітація чи, радше, штучна симуляція, візуального сприйняття, зокрема, кольорів, варта спеціальної філософської рефлексії. Остання

залучатиме і принципове питання про вирівнювання дій і статусів різних дієвців і мовців (людей і не-людей), які взаємодіють. Штучне кольорове візуальне сприйняття не-людьми може стимулювати останніх до власного їх переосмислення.

Подяка

Дана робота була підготовлена за підтримки німецької програми з надання грантів українським науковцям DFG, особистий номер авторки 536935318.

Посилання:

- Вітгенштайн, Л. (2025). *Зауваги про кольори*. Пер. з нім. А. М. Котлярова, передні уваги І. Іващенко, худ. оформ. О. Сальников, С. Биченко. Київ: Синтеза.
- Видавництво «Синтеза». (2025). *Офіційний сайт*. <https://www.syntezapublishing.com>
- Biletzki, A., & Matar, A. (2021). Ludwig Wittgenstein. In Zalta, E. N. & Nodelman, U. (eds.). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2023 Edition). <https://plato.stanford.edu/archives/fall2023/entries/wittgenstein/>
- Cavell, S. (1969). *Must We Mean What We Say?*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Chalmers, D. (2015). Panpsychism and Panprotopsychism. In Alter, T. A. & Nagasawa, Y. (eds.). *Consciousness in the Physical World: Perspectives on Russellian Monism*. (Pp. 246–276). New York: Oxford University Press.
- Conant, J., & Sunday, S. (eds.). (2019). *Wittgenstein on Philosophy, Objectivity, and Meaning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hacker, P. M. S. (1996). *Wittgenstein's Place in Twentieth-century Analytic Philosophy*. Oxford: Blackwell.
- Maund, B. (2024). Color. In Zalta, E. N. & Nodelman, U. (eds.). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2024 Edition). <https://plato.stanford.edu/archives/fall2024/entries/color/>
- Schulte, J. (1993). *Experience and Expression. Wittgenstein's Philosophy of Psychology*. Oxford: Oxford University Press.
- Silva, M. (2017). *How Colours Matter to Philosophy*. Cham: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-67398-1>
- Sluga, H. D., & Stern, D. G. (eds.). (2018). *The Cambridge Companion to Wittgenstein*. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thompson, E. (1995). *Colour Vision: A Study in Cognitive Science and the Philosophy of Perception*. London/New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203417676>
- Wittgenstein, L. (1984). *Bemerkungen über die Farben*. (G. E. M. Anscombe, Hrsg.). In: Wittgenstein, L. Werkausgabe. Band 8. Frankfurt a. Main: Suhrkamp.
- Wittgenstein, L. (1969). On Certainty. (G. E. M. Anscombe, & G. H. von Wright, eds. and trans.). Oxford: Blackwell.
- Wittgenstein, L. (1977a). *Remarks on Colour* (G. E. M. Anscombe, ed., L. McAlister and M. Schaettle, trans.). Oxford: Blackwell.
- Wittgenstein, L. (1977b). *Remarks on Colour* (Bemerkungen über die Farben). (G. E. M. Anscombe, ed., L. L. McAlister, & M. Schättle, trans.). Berkeley, CA: University of California Press.

References:

- Biletzki, A., & Matar, A. (2021). Ludwig Wittgenstein. In Zalta, E. N. & Nodelman, U. (eds.). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2023 Edition). <https://plato.stanford.edu/archives/fall2023/entries/wittgenstein/>
- Cavell, S. (1969). *Must We Mean What We Say?*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Chalmers, D. (2015). Panpsychism and Panprotopsychism. In Alter, T. A. & Nagasawa, Y. (eds.). *Consciousness in the Physical World: Perspectives on Russellian Monism*. (Pp. 246–276). New York: Oxford University Press.
- Conant, J., & Sunday, S. (eds.). (2019). *Wittgenstein on Philosophy, Objectivity, and Meaning*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hacker, P. M. S. (1996). *Wittgenstein's Place in Twentieth-century Analytic Philosophy*. Oxford: Blackwell.
- Maund, B. (2024). Color. In Zalta, E. N. & Nodelman, U. (eds.). *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2024 Edition). <https://plato.stanford.edu/archives/fall2024/entries/color/>
- Schulte, J. (1993). *Experience and Expression. Wittgenstein's Philosophy of Psychology*. Oxford: Oxford University Press.
- Silva, M. (2017). *How Colours Matter to Philosophy*. Cham: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-67398-1>
- Sluga, H. D., & Stern, D. G. (eds.). (2018). *The Cambridge Companion to Wittgenstein*. 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- "Synthesa" Publishing House. (2025). *Official website*. <https://www.syntezapublishing.com>
- Thompson, E. (1995). *Colour Vision: A Study in Cognitive Science and the Philosophy of Perception*. London/New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203417676>
- Wittgenstein, L. (1984). *Bemerkungen über die Farben*. (G. E. M. Anscombe, Hrsg.). In: Wittgenstein, L. Werkausgabe. Band 8. Frankfurt a. Main: Suhrkamp.
- Wittgenstein, L. (1969). On Certainty. (G. E. M. Anscombe, & G. H. von Wright, eds. and trans.). Oxford: Blackwell.
- Wittgenstein, L. (1977a). *Remarks on Colour* (G. E. M. Anscombe, ed., L. McAlister and M. Schaettle, trans.). Oxford: Blackwell.
- Wittgenstein, L. (1977b). *Remarks on Colour* (Bemerkungen über die Farben). (G. E. M. Anscombe, ed., L. L. McAlister, & M. Schättle, trans.). Berkeley, CA: University of California Press.
- Wittgenstein, L. (2025). *Remarks on Colours* (A. M. Kotlyarova, trans., I. Ivashchenko, front attention, O. Salnikov, & S. Bychenko, art formalities). Kyiv: Synteza.

Anna Laktionova. Semantics of Colours: Ontological, Epistemological Dimensions. Review of the publication of the Ukrainian translation of Ludwig Wittgenstein's "Remarks on Colour".

A review of the Ukrainian translation of Ludwig Wittgenstein's work (of the so-called "late" period of his legacy) "Remarks on Colours" (1950–1951), published in 2025, is dedicated to understanding the different positive consequences of this event in the Ukrainian philosophical, humanitarian, scientific, artistic, pedagogical, educational, and other spaces. After all, the topic of philosophical reflection on

colors turns out to be diversely significant. L. Wittgenstein is one of the founders of the analytical Anglo-American philosophical tradition of the 20th century. He is a genius of philosophy beyond time and traditions; therefore, the completed translation is an undoubted achievement in the general Ukrainian cultural life. L. Wittgenstein's work "Remarks on Colour", translated into Ukrainian, was reviewed by the author of this review in the general context of his work, taking into account the ambiguities of its interpretations in semantic, ontological, epistemological dimensions. Semantics, the ways in which our words mean, weigh, become significant – is emphasized as a key to other philosophical dimensions, which are peculiarly actualized by L. Wittgenstein's work. In the work "Remarks on Colour", the general methodological guidelines of the philosopher are applied and tested in the special context of visual perception. The general background of this review is the long-term research and the interpretations of L. Wittgenstein's views in the general context of his life's work defended by the author.

Keywords: *colour, Ludwig Wittgenstein, sense perception, experience, semantics.*

Лактіонова, Анна, доктор філософських наук, дослідниця кафедри філософії науки і технологій Рейнсько-Вестфальського технічного університету Аахена (м. Аахен, Німеччина), професорка кафедри теоретичної і практичної філософії філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна). Сфера наукових інтересів: філософія інженерно-конструкторських технологічних дій, філософія дії та активності (практична філософія), аналітична філософія 20 століття, епістемологія, прагматизм в сучасній філософії; філософія Людвіга Вітгенштайна.

E-mail: laktionovaanna@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0001-8236-7217>

Laktionova, Anna, DSc, Professor, Researcher at the Chair of Philosophy of Science and Technology, RWTH (Aachen, Germany), Professor of Department of Theoretical and Practical Philosophy, Faculty of Philosophy, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine). Research interests: philosophy of engineering and design technological actions, philosophy of action and activity (practical philosophy), analytical philosophy of the 20th century, epistemology, pragmatism in modern philosophy; philosophy of Ludwig Wittgenstein.

E-mail: laktionovaanna@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0001-8236-7217>